

בשפחה מודה כדעולא, פירשתי לעיל, ואינו חייב אלא אחת, והכל מודים דחייב על כל אחת ואחת והוא ריש לקיש, בהפרשה דלאחר בעילה וכל שכן ר' יוחנן, והכי מפרש בפירוש רבינו חננאל, ולא גמרינן הפרשה דלאחר מעשה מקמי ידיעה מהפרשה דמקמי מעשה. ונראה לי דהכי בעי למימר כלומר היכא שבעל כל ה' בעילות בהעלם אחד ונודע לו, ואח"כ הפריש וחזר ונודע לו, והיינו הפרשה דלאחר מעשה מקמי ידיעה, מהפרשה דמיקמי מעשה, היינו שהפריש בין ביאה לביאה, דאיכא למימר בהפרשה דלקמי מעשה מודי ריש לקיש דבעידן דמפריש האי קרבן לא הוי עליו זיק[ת] עבירה אחרת האי קרבן הוחלט לראשון, ואם אחר כך עבר עבירה אחרת חייב עליה. אבל הא דהוי עליה חמש עבירות בהעלם אחד, ואלו נודע לו על כולם כאחת אינו חייב אלא קרבן אחד, כך אפילו נודע לו על אחת מהן והפריש קרבן עליה ואחר כך נודע לו על השאר, כיון שעדיין לא נקרב מתכפרין כולן בזו החטאת שהפריש, מאי טעמא כולהו בני ביקתא דהדדי גינהו"ט. וכולהו אית להו דרב המנונא. והשתא לדברי פירוש רבינו חננאל סבירא ליה לרבין דלריש לקיש כפרות מחלקות ודלא כרב דימי. אפי' העזרי.

קצו

נראה לי דיחיד המתפלל בערב שבת אין צריך לומר מגן אבות בדבריו. וכן שמעתי בשם הר"ר יצחק הלבן זצ"ל. וטעמא נראה בעיני דלא נתקנה אלא משום סכנת מזיקים, דשכיחי בלילי שבתות, כדאמרינן בפרק ערבי פסחים (ק"ב ע"ב) שבק לה לילי רביעיות ולילי שבתות, ובתי כניסיותיהם ובתי מדרשותיהם היו בשדות,

י. על אחת מהן. וכן להלן. כמבואר בהמשך הדברים. יח. בכתה"י בט"ס להפרשה. יט. לשון הגמ' מנחות כד ע"ב ופירש"י בני בית אחד הן. כ. הובא בשם רבינו בטור סי' רסח ובס' אבודרהם תפלות ש"ש ובמרדכי רמז רפד נז"ל 'ראיתי כתוב בשם ראבי"ה דלא נתקן אלא לש"צ ובמקום שאין מגין אין לאומרה והאומרה היא ברכה לבטלה' ובהגמ"י פ"ט מהל'

האכילות (נ"ל) ה' הופרש ונתכפר בו, אבל הכא דהופרש על הבעילה ואכתי לא חטא בבעילה שניה צריך כפרה אח[רת] על השניה. והיינו דלא מתקיף בעל ה' בעילות בהעלם אחד ונודע לו על הראשונה והפריש קרבן שוב על השניה, דהתם אפילו לר' יוחנן אינו חייב אלא אחת, כדפרישית למאן דלא בעי ידיעה בתחלה.

כי אתא רב דימי אמר למאן דבעי ידיעה בתחלה בעל חמש בעילות בשפחה חרופה בהעלם אחד ונודע לו על הראשונה וכן כולן חייב חמש אשמות"י כי היכי דמהניא לגבי חטאת כי האי גוונא, אמר ליה אביי והא חטאת דבעי ידיעה בתחלה ופליגי. הכי גרס בפירוש רבינו חננאל דילמא בידיעה דלאחר הפרשה קאמרת כדרב המנונא דאמר הוא"י בבעילה דלאחר הפרשה, פירוש שמא בעית למימר כגון שהפריש בין ידיעה לידיעה, דאפילו ריש לקיש מודי דחייב הא' שמואל"י למאן דבעי ידיעה בתחלה וסבירא ליה בחטאת"י והפרשה מחלקות לחטאת, אמר ליה אין. והשתא אשמעינן עולא דלמאן דלא בעי ידיעה באשם דהפרשות לא מחלקות לכולי עלמא, ולמאן דבעי ידיעה באשם בתחלה אשמעינן רב דימי דהפרשות מחלקות בין ידיעה לידיעה. אפי"ט לפירוש רש"י שפירש במילתיה דרב דימי במעשה דלאחר הפרשה דהיינו בין ביאה לביאה איכא למיפרך מאי איריא למאן דבעי ידיעה, אפילו למאן דלא בעי ידיעה נמי, כאתקפתא דרב המנונא, ומאי קמשמע לן. אבל לגירסת פירוש רבינו חננאל לא קשיא מידי, כמו שפירשתי לאחר דבריו. כי אתא רבין אמר הכל מודים בשפחה, הוא ר' יוחנן דמחייב על כל ידיעה בחטאת, הכא

יא. אולי כו"ף ואולי נראה ל' והתנצלות המגיה היא שתיקן 'האכילות'. יב. בכתה"י בט"ס חטאות. יג. צ"ל כרב המנונא דאוקימנא. כ"ה בפר"ח. יד. נראה שצ"ל דחייב ה' אשמות למאן וכו'. טו. צ"ל וס"ל דידיעה. רא"א. טז. והוגה מאוחר אפס. [אפס ל"מ בכל ספר ראבי"ה הביטוי 'אפס' מלבד בסי' חתקי בלשון רשב"ם. וכנ" צ"ל אפ"י כמו שהגיה רא"א.]

פרשת פרה מלמד שכל האומר ג' פעמים ויכולו כפרה לכל עונותיו וכאלו קיים כל התורה. ושמעתי דבמדרש שוחר טוב^כ אמרינן דחייב אדם לומר ויכולו ג' פעמים בשבת אחד אומר בתפלה וכן כתוב בתורתך ויכולו והשני לאחר תפלה ושלישי על הכוס. ובבית הכנסת לא אמרינן ליה על הכוס^כ משום טורח ציבור, דאפשר לומר לאורחים בעל פה. וגם ביום טוב שחל להיות בשבת אומר אתה בחרתנו ולא אמרינן ויכולו, שלא לשנות מסדר המועדות.

ויש תפלות^כ שכתוב בהם וכן כתוב בתורתך ויברך אלהים וגו', וליתא דאם כן העיקר חסר. אלא עיקר כמו שכתוב בסדר רב עמרם וכן כתוב בתורתך ויכולו וגו'. וקאי ארישאל אתה קדשת לשמך תכלית^ל שמים וארץ כדכתיב ויכולו השמים והארץ וברכתו מכל הימים [כדכתיב]^ל ויברך אלהים את יום השביעי.

ומיהו בירושלמי משמע שעיקרו של ויכולו נתקן לומר במקום שאין יין, דגרסינן בפרק אלו דברים במסכת ברכות ירושלמי^ל אמר ר' זעירי מדברי שניהם נלמד מבדילין בלא יין ואין מקדשין בלא יין, פירוש מדברי בית שמאי ובית הלל, דעתיה דר' זירא מבדילין על השכר ואזלו מן אתר לאתר למשמע קידושא אמר ר' יוסי נהגין תמן מקום שאין יין שליח צבור עובר לפני התיבה ואומר

ויכולו. כג. סדורים. וכ"ה נוסח הרמב"ם בסדר התפלות וכ"ה ב'סדר תפלות הקדמונים' שהביא הרא"ש שבת פט"ז ס"ה וכ"ה בנוסח אחד שבסרע"ג ע"י ח"ב ס"ה. [והנוסח שמוכא להלן בשמו ליתא בסרע"ג שלפנינו]. ה. מה שאומרים 'וכן' קאי ארישאל על מה שאמר 'תכלית' שכן כתוב 'ויכולו'. ולכן צריך לומר מתחלת ויכולו. וז"ל הטור שם (ואפשר שמקורו כאן) ומה שאומרים וכ"כ בתורתך ויכולו אינו חוזר על וברכתו שלפניו אלא על שלפני פניו תכלית מעשה שמים וארץ וכ"כ ויכולו וברכתו מכל הימים כדכתיב ויברך. זא. ול"ג מעשה וכ"ה בסדור הרוקח עמ' תעו ובאבודרהם במקומו. זב. כך הנוסח בכי"ל: תכלית שמים וארץ כדכתיב ויברך אלהים את וכו'. ומסתברא שהיה כתוב פעמיים כדכתיב ושגה הסופר בדומות. וכן לשון הטור שם הנ"ל. זג. פ"ח ה"א בשינויים והובא לעיל רס"י קמא וסופו גם

וזימנין דמתאחר יחיד לשם, דאמרינן^כ בפרק במה מדליקין (כד ע"ב) דהני מילי של שבת הוא דאיתקן להזכיר אבל ביום טוב שחל להיות בשבת, אע"ג דביום טוב נמי איכא סכנה, אין מזכיר של יום טוב, כדמסקינן התם בדין הוא דאפילו בשבת ליכא ורבנן הוא דתקון משום סכנה וכו', משמע דוקא מאי דתקון תקון. וכיון דבציבור נתקנה, כדקאמר רבא (שם) ש"ץ היורד לפני התיבה וכו', ביחיד לא אמרינן לה. דאם ליחיד נתקנה א"כ בתחלת הדבר סיכן בעצמו שהלך לשם^כ. ותו דאנן דלית לן סכנה לא אמרינן לה אלא משום מנהג אבותינו. דדכוותיה מקדשים בבית הכנסת אע"ג דליכא אורחים דגנו בבי כנישתא, וגם אין לך אדם עני בזמן הזה שאינו מקדש בביתו^כ, ולזכר בעלמא עבדינן ליה. דדכוותיה מקדשים תרי יומי משום מנהג, כדאיתא בריש ביצה (ד ע"ב).

ובתשובת רבינו חננאל ראיתי דנשאל אם יחיד אומר ברכה אחת מעין שבע, והשיב שצריך לאומרו מדאמרינן כל האומר ויכולו בערב שבת שני מלאכים וכו'. ואיני יודע מה דומה^כ זה לזה. ונראה דהכי יש לשאול אם יחיד אומר ויכולו לאחר התפלה, ואז התשובה לפי ענין השאלה.

ומה שנהגו לומר ג' פעמים ויכולו לאחר התפלה^כ, בשוחר טוב^כ יליף לה דג' אשר כתיבי בפרשת ויכולו וג' אשר כתיבי בתחלת

תפלה הג' ה. כא. ואמרינן. כב. 'שאם היה לו לומר א"כ לא הועילו חכמים בתקנתם כלום' (הגמ"י שם ור"ל שאכתי אם נתאחר ולא השלים תפלתו ישאר לבדו). ולשון רבינו כאן צ"ת להלמו. כג. רמז למש"כ לעיל סי' קסח ולקמן סי' תקט דאם שמע קידוש בביהכ"ס אדעתא דלאכול בביתו שפיר דמי. כד. אולי דימה. כה. הלשון חסרה ויתכן שמש"כ להלן ושמעתי דבמדרש וכו' נכתב במקום מאמר זה שנכתב בשבוס דאלת"ה מאי ושמעתי דקאמר הא כבר כתבו לעיל. כו. ע"י הערה שלהלן. כז. הובא בשם שוח"ט באו"ז ח"ב סי' כ וח"א סי' תשנב אות ט ובקצור בהגמ"י פ"ט מהל' תפלה הג' ד. ובשם מדרש באבודרהם תפלות שבת ובתשו' מהר"ם ד"ב עמ' שע. וממדרש ויכולו ברוקח סס"י מט ובהגמ"י פכ"ט מהל' שבת הג' ט. (רא"א). ועוד הזכיר רבינו ד"ז בשם מדרש לקמן סי' ר. כח. שבקידוש דבית הכנסת א"א

ובערכי ימים טובים ובערב יום כפורים ולומר מעין שבע ברכות ומעין המאורע אבל אין אומ' קדושה שאין שליח צבור אומר קדושה, שגם בחול גם בשבת מתפלל כל אדם בלחישת כדרך יוצר ומנחה שהם חובה. ועתה בדין הוא שהיה לשליח צבור לחזור ולהתפלל כדרך שהתפללו בלחש כאשר דרך לעשות ביוצר ובמנחה לחזור שנית ולהתפלל, אלא

להודיע שהלכה כר' יהושע דתפלת ערבית רשות כדפסקין בגמרא דידן, נהוג שאין מתפלל שליח צבור בקול רם שנית תפלת ערבית, ובלילי שבתות נמי היה לו לעשות כן, אלא דתיקון משום סכנה, ומכל מקום צריך לשנות להודיע לכל שהיא רשות, ואומר מעין שבע. ומהירושלמי משמע דלאו משום סכנה איתקן אלא להכירא, שיותר יש היכרא בזה ממה שאם לא היה אומר כלום. ומשום פלוגתא העמידו הלכה ומנהג על דעת שניהם, ולא פליג אגמרא דידן. ובהא מיהו פליג דביום טוב אין צריך לאומרו.

ובתשובות^ל מצאתי אידי ששחל יום טוב בערב שבת^מ שאין יחיד מתפלל ויכולו ואז הוצרכו לומר ויכולו אחר התפלה, התקינו נמי בכל שבת לומר ויכולו אחר התפלה אע"פ שאז אמרו גם בתפלה. וגם בירושלמי^{מא} גרסי' אומ' בתפלה אומ' על הכוס בשביל לזכות את התינוקות. ואהבדלה קאי, שכן נהגו להשקות את התינוקות בבית הכנסת בהבדלה וגם בקידוש. אב"י העזר"י.

גר'מב בירושלמי פרק א' דברכות לפי' שבע ביום הללתיך שתים לפניו ושתים לאחריה וג'

ויכולו השמים וגו' ויאמר ברכה אחת מעין שבע מגן אבות בדברו וחותם מקדש ישראל [ו]את יום השבת (והזמנים) לה.

ומיהו העם נהגו לומר ויכולו אפילו יש יין, שסמכו על האגדה שחייב לומר ג' פעמים ויכולו בשבת. ומיהו אנן לא חתמינן הכי, דאסקינן בפ"ב דביצה (יז ע"א) שבת קדוש[ה] וקיימא לי.

והר"ר שמריה זצ"ל הביא מהך ירושלמי דאין מקדשין על הפת אלא על היין. והא דאמרין (פסחים קו ע"ב) זימנין דהוה חביבא ליה ריפתא ומקדש אריפתא הכי מפרש ליה, כשהיה רעב היו עורכין לו השלחן לפניו מיד עם הפת ומקדש אחמרא על סמך הריפתא שלפניו וליכא היסח הדעת וזימנין הוה חביב ליה תמרא ולא היה רעב ולא הביאו הפת לפניו ומקדש על סמך חמרא גרידא, ואפילו הכי לא הוי היסח הדעת מה שנטל לפני קידוש אע"פ שאין פת לפניו, ואת אמרת הנוטל ידיו לא יקדש, ומיהו לעולם הוה מקדש אחמרא ולא אפת, ולא כמו שפסקו הגאונים ופירשו דאפת הוה מקדש. וכן עמא דבר. ושלח הדברים לר"ת והודה לו^ל.

ועוד נראה לי מה שאנו נוהגים לומר מגן אבות בדברו אע"ג דליכא סכנה שהרי אין אנו מתפללים בשדות, שיש סמך לדבר דגרסינן בירושלמי פרק בתרא דתענית^ל בו ביום העמידו הלכה כרבן גמליאל שאמר תפלת ערבית חובה שסומך גאולה של ערבית לתפלה של ערבית ומתפלל בלחש והעמידו הלכה כר' יהושע שאמר תפלת ערבית רשות לירד שליח צבור לפני התיבה בערכי שבתות

לז. וכ"ה בשם ר"ת בתוס' פסחים קו ע"ב ד"ה מקדש. דה. לפנינו ליתא והובא בראב"ן סי' קסט. פ"ב כ"ה במחז"ו סס"י קד (רא"א). וכ"כ הרא"ש שבת פט"ז ס"ה. ומש"כ בהגמ"י שם שהעתיק מכאן רבותינו הגאונים אין כונתו לגאונים בבל וא"כ סמי ליה מאוצה"ג שבת עמ' קיא. מ. קרי בליל שבת. וכ"ה במחז"ו שם. מא. ברכות פ"ה ה"ב והובא לעיל סי' קנא אות לא. מב. גרסינן בירושלמי כו' כצ"ל. אלא שהדברים תמוהים דבין בבוקר בין בערב אין כאן שבע דבבוקר הוי שתים לפניו ואתה לאחריה ובערב חסר פרשת ציצית. ועי' בפוסקים דעל הברכות לחודיהו קאי. וגם

לקמן סס"י ר. ד. לפנינו בירושלמי ובראשונים שהביאוהו לית 'ואומר ויכולו' שמה יליף רבינו דויכולו דוקא בדליכא יין. דה. טס"ה זמנים מאן דכר שמיההו. וכן הנוסח לעיל 'מקדש ישראל ויום השבת'. [בכ"א 'מקדש השבת וישראל והזמנים'. וטעה הסופר בתרתי שמשענת רבינו משמע שבנוסח הירושלמי ישראל לפני שבת. ועי' חילופי מנהגים (בהוצ' רב"מ לוין סי' לב) שד"ז מהחילוקים בין בני א"י לאנשי מזרח, שבא"י אמרו ישראל ויום השבת (כירושלמי שהביא רבינו) ואנשי מזרח מקדש השבת כבבלי שהביא רבינו להלן ד"ה ומיהו. לז. וכ"כ רבינו לקמז רס"י תשיב.

הלכות ערב שבת

תניג אבוב דרבנאי ואמרי לה אחוה דרבנאי כל מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה ועד יום הכפורים חוץ מהוצאות שבת והוצאות ימים טובים והוצאות בניו לתלמוד תורה שאם פחת פוחדתין לו ואם מוסיף מוסיפין לו.

תניא אמרו עליו על שמאי הזקן כל ימיו היה טרוד¹ לכבוד שבת מצא בהמה נאה אמר זו לשבת למחר מצא בהמה אחרת יותר נאה הימנה מניח את השניה ואוכל את הראשונה אבל הלל מדה אחרת היתה בו וכל מעשיו לשם שמים ואומר ברוך ה' יום יום (תהלים סח כ).

תניא לדעת כי אני ה' מקדשכם (שמות לא יג) אמר הקדוש ברוך הוא למשה מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה מבקש אני ליתנה לישראל לך והודיעם. אמר ר' יוחנן משום ר' שמעון בן יוחי כל מצות שנתן להם הקב"ה לישראל נתן להם בפרהסיא חוץ מן השבת שנאמר (שמות לא יז) ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם, ופריך אי הכי לא ניענשו גוים עלה, ומסיק שבת אודעינהו מתן שכרה לא

פרשיות של קריאת שמע ולפי שאין מצות ציצית בלילה לפיכך מוסיף שומר [עמו]² ישראל לעד אמר ר' לוי הדתמר בחול אבל בשבתות³ ימים טובים אומר פורס סוכת שלום. והכי נמי איתא במדרש אגדה⁴ ותו גרסינן התם בירושלמי⁵ אמר ר' אלעזר ב"ר צדוק אבא היה מתפלל תפלה קצרה ומאהבתך ה' אלהינו שאהבת את ישראל עמך וכו' ועל הכוס⁶ היה אומר ברוך אשר קידש את השבת מששת ימי המעשה ואינו חותם. אב"י העזר"י.

קצו*

הלכות ערב שבת

[א] מיחייב אינש לברורי מנה יפה לשבת ומנה יפה ליום טוב, דכתיב (שמות כ ח) זכור את יום השבת לקדשו, זכרהו מאחר שבא להשכיחו. והכי איתא בריש פרק ב' דביצה⁷ כתיב (נחמיה ח י) כי חדות ה' היא מעוזכם אמר ר' יוחנן משום ר' אלעזר ב"ר שמעון אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל בניי לוו עלי וקידשו היום⁸ והאמינו בי ואני פורע.

כב"ה. רב יוסף אית ליה שביתת כלים. [יט] ובמידה דאיכא למיחש לחתויי אסור. ובהגיע למב"ד שרי כחנניה. הטמנה דינה כשהייה. [כ] קדירה חייתא שרי והטעם שאסרו במים כה"ג. [כא] הלכתא כרב אשי דשרי בברחא ולא שריק. [כב] יש שמחלקים בין שהייה להטמנה. [כג] מה שהותר להשהות בכירה הותר גם בתוכה וגם בתנור. [כד] ר"ח ור"ת מחלקים בין שהייה להטמנה. [כה] מצטמק ויפה לו שרי. [כו] שיטת רש"י כחנניה. [כז] חזרה ודיניה ודין סמיכה. [כח] אף בנאכלין כמות שהן חיינן שייך בישול. [כט] נטילת הקדירה מבין הגחלים בשבת. [ל] שכח קדירה ע"ג כירה או עבר ושהה. [לא] שיטת ר"א ממיץ דיש בישול אחר אפיה ורבינו פליג. [לב] תולדות חמה. [לג] לא יטמינה בחול אי מיירי בשבת או בע"ש. [לד] המבשל בשבת. השוחט והמבשל לחולה.

א. טו ע"ב [ושם קאי לפרושי טעמא דערוכ תבשילין וע"ז אמרו זכרהו לשבת מיו"ט הבא להשכיחו. ושני המאמרים משם, דלעיל ודלהלן. ג. כדק"ס שם. ג. ביצה שם והובא ברי"ף פ' כל כתבי. (אבוב דרבנאי וא"ל אחוה דרבנאי כג"י רי"ף ודק"ס). ד. שם טז ע"א והובא ברי"ף הנ"ל. ה. לפנינו אוכל. ורצ"ה הגיה מורח. ו. כג"י הרי"ף הנ"ל. ז. שם.

לא מצאתי בירושלמי. עכ"ל רצ"ה ברלין בהגהתו. ואכן ליתא ביר' שלפנינו והובא הירושלמי גם לעיל סי' לג ע"ש וע"י אהצו"י לפ"א ה"ה. ולתמיהת הרצ"ה ע"י מדרש תהלים למזמור ו שהובאה שם כעין דרשה זו ושם ברכה שאחריה דשחרית נמנה כשנים, אמת ויצייב וגאל ישראל. מג. כ"ה לעיל סי' לג. מד. ע"י לעיל בהערה מב. מה. הביאו רבינו לעיל סי' לו וליתא בירושלמי שלפנינו ונמצא בתוספתא דברכות פ"ג ה"ז ושם ליתא 'מששת ימי המעשה'. * חלקנו הסימן והוספנו לו 'אותיות' בכדי להקל על המעיינים. [א] עניני הכנות לשבת. לוו עלי וכו'. כל מזונותיו וכו'. מחלוקת שמאי הזקן והלל. מתנה טובה וכו'. [ב] ג' סעודות חייב אפילו לר' עקיבא דעשה שבתך חול. [ג] כל המשמר שבת כהלכתו. [ד] יהי חלקי עם מכניסי שבת בטבריא. [ה] בגדי שבת. [ו] פסיעה גסה בשבת. [ז] רחיצה לכבוד שבת. [ח] דבר דבר. [ט] להסתפר ערב שבת. [י] אכילת שום בע"ש. [יא] כבוד שבת ויו"ט בפירות. [יב] מצוה בו יותר מבשלוהו. [יג] יוסף מוקיר שבי וכו'. [יד] לחם משנה. [טו] הצעת המיטות. [טז] לעולם יסדר אדם שולחנו בשבת ובמוצ"ש. [יז] לא יצא החייט במחטו. אין פולין לאור הנר. [יח] מלאכה שהתחיל בע"ש ונגמרת בשבת שרי